

[4 שעות-]

הלכות חול המועד, מסכת מועד קטן ב:

שביעית בזמן הזה מהתורה או מדרבנן

רקע

הסוגיות הבאות עוסקות בדין שביעית. על פי דרכנו להתמקד בסוגיות העוסקות בדין חול המועד בלבד היינו צריכים לדלג על סוגיות אלו, אבל כיוון שאנו ערב שביעית ננצל את ההזדמנות להכיר מעט את הלכות שביעית.

כדי להבין את הדיון בסוגיה נקדים שמצות שביעית קשורה לשתי מערכות:

א. מצוות התלויות בארץ.

ב. מצות יובל.

לגבי מצוות התלויות בארץ יש דיון נרחב האם קדושת הארץ נשארה גם אחר חורבן הבית. הרמב"ם [הל' תרומות פ"א ה"ה] פוסק שקדושה ראשונה, קדושת יהושע, קדושה לשעתה ולא קדושה לעתיד לבוא, וקדושה שניה, קדושת עזרא, קדושה לעתיד לבוא. משמעות הדבר שקדושת יהושע פקעה בחורבן בית ראשון, וקדושת הארץ שקידש עזרא לא פקעה בחורבן בית שני. על פי פסק זה קדושת הארץ חלה על כל השטח שהוחזק על ידי עולי בבל, ומצוות התלויות בארץ נוהגות בו מהתורה, ואינה חלה על השטח שנכבש על ידי יהושע, ומצוות התלויות בארץ נוהגות בו מדרבנן.

לגבי מצות יובל יש הלכה מיוחדת של "רוב יושביה עליה". מצות יובל נוהגת רק בזמן שרובו של עם ישראל עליה, זאת אומרת שהיא נהגה מהתורה רק בבית ראשון לפני גלות עשרת השבטים. מצות שמיטה קשורה למצות יובל, שהרי חישוב שנות השמיטה תלוי במנין יובל, ולכן ניתן להבין ששמיטה נוהגת רק בזמן שיובל נוהג.

מקורות

א. ב:ג. "תנן משקין בית השלחין במועד ובשביעית... תולדות לא אסור רחמנא"

גיטין לו.-לו: "תנן התם פרוסבול אינו משמט... מנחילין את העם כל מה שירצו"

ב. רש"י גיטין לו. ד"ה בשביעית בזמן הזה, בזמן שאי אתה משמט קרקע

תוס' גיטין ד"ה בזמן

רי"ף גיטין יט. באלפס, "ומי איכא מידי דמדאורייתא משמט... מנחילין לעם כל מה שירצו"

השגת הראב"ד גיטין יט. באלפס

ר"ן יט. באלפס, "ומי איכא מידי וכו' ומתקן הלל דלא תשמט... ב' שנים רצופות"

ג. סנהדרין כו. "כדמכריז רבי ינאי... משום ארנונא"

רש"י ד"ה פוקו זרעו בשביעית

תוס' ד"ה משרבו

רמב"ם הל' שמיטה ויובל פ"א הי"א והשגת הראב"ד

ד. רמב"ם הל' שמיטה ויובל פ"ט הל' א-ג [כסף משנה ומהר"י קורקוס]; פ"י הל' ח-ט

הסבר הסוגיה

"רבי אומר וזה דבר השמיטה שמוט בשתי שמיטות הכתוב מדבר אחת שמיטת קרקע ואחת שמיטת כספים בזמן שאתה משמט קרקע אתה משמט כספים בזמן שאי אתה משמט קרקע אי אתה משמט כספים" [ברייתא ב:].

ברייתא זו מובאת בשלש סוגיות ובשני הקשרים שונים. בסוגייתנו הברייתא מובאת לגבי שמיטת קרקעות, והגמרא אומרת שלדעת רבי שמיטת קרקעות בזמן הזה מדרבנן, ולדעת רבנן שמיטת קרקעות מהתורה. בגמ' בגיטין [לו:] ובגמ' בקידושין [לח:] הברייתא מובאת לגבי שמיטת כספים, שלדעת רבי שמיטת כספים מדרבנן, ולדעת רבנן מהתורה. אביי אומר שתקנת הלל לעשות פרוזבול מבוססת על שיטת רבי שמיטת כספים בזמן הזה מדרבנן.

נחלקו הראשונים בהסבר הברייתא:

רש"י [בסוגייתנו ד"ה וזה דבר השמיטה, בזמן שאי אתה משמט, גיטין לו. ד"ה בזמן שאי אתה משמט קרקע] מפרש שרבי מקיש בין שמיטת כספים לשמיטת קרקע בשביעית, כשם ששמיטת קרקעות בזמן הזה מדרבנן כך שמיטת כספים מדרבנן. רבי אינו מפרש מדוע שמיטת קרקעות בשביעית מדרבנן, ורש"י [בגיטין ד"ה בשביעית בזמן הזה, בזמן שאי אתה משמט קרקע] מביא שני פירושים להסביר דין זה:

א. שמיטה תלויה ביובל, וכיוון שיובל אינו נוהג גם שמיטה אינה נוהגת.

ב. שמיטה אינה תלויה ביובל, אבל לאחר חורבן הבית בטלה קדושת הארץ, ולכן אין חיוב שמיטה.

הראשונים [תוס' (גיטין לו. ד"ה בזמן), רמב"ן (שם ד"ה הא דתניא רבי אומר), רשב"א (שם ד"ה אמר אביי) ועוד הרבה ראשונים] מקשים על רש"י, שהגמ' במועד קטן שעוסקת בדין שמיטה היתה צריכה להביא את המקור לכך ששמיטת קרקעות מדרבנן, ולא את המקור ששמיטת כספים מדרבנן. לפיכך הם מפרשים ש"שמיטת קרקע" היא יובל שהקרקעות חוזרות לבעליהן, ו"שמיטת כספים" היא שביעית, שבה ולא ביובל יש דין שמיטת כספים. רבי סובר שדין שמיטה תלוי בדין יובל, ושמיטת קרקעות ושמיטת כספים בשביעית נוהגות מהתורה רק בזמן שהיובל נוהג.

מהרמב"ם משמע שיש לו שיטה שלישית בהבנת הברייתא. הרמב"ם [הל' שמיטה ויובל פ"ט ה"ב] פוסק: "אין שמיטת כספים נוהגת מן התורה אלא בזמן שהיובל נוהג שיש שם שמיטת קרקע, שהרי ישוב הקרקע לבעליו בלא כסף, ודבר זה קבלה הוא, אמרו חכמים בזמן שאתה משמט קרקע אתה משמט כספים בכל מקום בין בארץ בין בחוצה לארץ, ובזמן שאין שם שמיטת קרקע אין אתה משמט כספים בשביעית אפילו בארץ". הרמב"ם סובר כרוב הראשונים ש"שמיטת קרקע" היא יובל, אבל לדעתו "שמיטת כספים" אינה שם כללי לשביעית, אלא מתייחסת לשמיטת כספים בלבד, שרק היא הוקשה ליובל.

תכנית הלכה - מועד קטן

לפי פירוש רש"י מחלוקת רבי ורבנן היא האם שמיטת כספים הוקשה לשמיטת קרקעות בשביעית. רבי סובר שהוקשה, ושמיטת כספים נוהגת רק אם שמיטת קרקעות בשביעית נוהגת, חכמים סוברים ששמיטת כספים נוהגת מהתורה אפילו אם שמיטת קרקעות בשביעית אינה נוהגת.

לפי פירוש רוב הראשונים מחלוקת רבי ורבנן היא האם שביעית הוקשה ליובל. רבי סובר ששביעית הוקשה ליובל, ושביעית נוהגת מהתורה רק בזמן "שכל יושביה עליה" ויובל נוהג מהתורה. רבנן סוברים ששביעית לא הוקשה ליובל ושביעית נוהגת מהתורה אפילו בזמן שאין כל יושביה עליה.

לפי פירוש הרמב"ם מחלוקת רבי ורבנן היא האם שמיטת כספים הוקשה ליובל. רבי סובר ששמיטת כספים הוקשה ליובל והיא נוהגת רק בזמן שכל יושביה עליה, ורבנן סוברים ששמיטת כספים לא הוקשה ליובל והיא נוהגת אף בזמן שאין כל יושביה עליה.

מחלוקת הראשונים חשובה מאוד לפסק ההלכה בדיון שמיטת קרקעות בזמן הזה. לפי פירוש רוב הראשונים דין שמיטת קרקעות בזמן הזה תלוי בפסק ההלכה במחלוקת רבי וחכמים. לפי פירוש רש"י ופירוש הרמב"ם רבי ורבנן נחלקו רק בשמיטת כספים ודין שמיטת קרקעות אינו תלוי במחלוקתם.

בנקודה זו יש הבדל גדול בין פירוש רש"י לבין פירוש הרמב"ם. לפירוש הרמב"ם ששמיטת כספים הוקשה ליובל, שמיטת קרקעות אינה קשורה למחלוקת רבי ורבנן, ודינה לכאורה, ככל מצוות התלויות בארץ. כיוון שהרמב"ם פוסק שקדושה שניה קדשה לעתיד לבוא, שביעית בזמן הזה מהתורה.

לפירוש רש"י שמיטת כספים הוקשה לשמיטת קרקעות בשביעית, ומדברי רבי ששמיטת כספים בזמן הזה דרבנן מוכח שגם שמיטת קרקעות בזמן הזה מדרבנן. לשיטתו יכול להיות שדין זה פשוט וברור ואף רבנן מסכימים לו [עיין שו"ת בית הלוי (ח"ג סי' א סע' א-י. מסקנת הדברים בסע' י) המפרש שדינו של רבי מבוסס על כך שקדושה שניה לא קדשה לעתיד לבוא. רש"י פוסק שקדושה שניה קדשה לעתיד לבוא, ולכן לדעתו שמיטה בזמן הזה מהתורה].

פירושם של רוב הראשונים מתבאר היטב בשתי הסוגיות. דין שמיטת כספים ודין שמיטת קרקעות בשביעית זהה, ושניהם תלויים ביובל לשיטת רבי ואינם תלויים ביובל לשיטת חכמים. הגמ' במסכת מועד קטן אומרת שדין שמיטת קרקעות בזמן הזה תלוי במחלוקת רבי ורבנן, והגמ' במסכת גיטין אומרת שדין שמיטת כספים בזמן הזה תלוי במחלוקת רבי ורבנן.

פירוש רש"י קשה בגמ' במועד קטן. בנוסף לשאלה שהקשו הראשונים [הובאה לעיל עמ' 14], קשה גם מדוע רבא אומר שלרבנן שמיטה בזמן הזה דאורייתא, והרי אין מקור לכך שרבנן חולקים על רבי בדיון שמיטה? ניתן לומר שדברי רבא לרבנותא. רבא אומר שאפילו אם יש מישהו החולק וסובר ששמיטה בזמן הזה מהתורה, השקאה מדרבנן [לפי הבנת שו"ת בית הלוי, שהובאה לעיל בסוגריים, הקושיה אינה קשה. דינו של רבי מבוסס על כך שקדושה שניה לא קדשה לעתיד לבוא, רבא סובר שקדושה שניה קדשה לעתיד לבוא, ולכן לדעתו רבנן חולקים על רבי].

פירוש הרמב"ם קשה מאוד בגמ' במועד קטן, מדוע אביי אומר שלדעת רבי מותר להשקות בשביעית מפני ששמיטת קרקעות מדרבנן, והרי רבי לא אמר בשום מקום ששמיטת קרקעות בשביעית מדרבנן? לקמן נעמיק בשיטת הרמב"ם, ונתמודד עם שאלה זו.

פסיקת ההלכה במחלוקת רבי ורבנן תלויה בהבנת דברי רבא בגמ' בגיטין. בסוגייתנו נחלקו אביי ורבא, אביי מעמיד את משנתנו המתירה השקאה בשביעית כרבי, ורבא מעמיד את המשנה כרבנן. אביי מעמיד את המשנה כרבי, וודאי שפוסק הלכה כדבריו, אבל בשיטת רבא יש מקום להסתפק האם הוא פוסק כרבנן, ולכן מקפיד להעמיד את המשנה כרבנן, או שפוסק כרבי ומעמיד את המשנה כרבנן לרבנותא בעלמא. בגמ' בגיטין שואלת הגמ' כיצד הלל תיקן פרוזבול ועקר דין תורה, מביאה הגמ' את תירוצו של אביי שהלל לא עקר דין תורה מפני ששמיטת כספים בזמנו שלא היו "כל יושביה עליה"

תכנית הלכה - מועד קטן

דרבנן. מקשה הגמ' איך יכול להיות ששמיטת כספים מדרבנן, וכי יש לחכמים סמכות להרשות לבעל חוב שלא להחזיר חובו שהוא חייב מהתורה? מתרצת הגמ' שיש להם סמכות. לדעת אב"י סמכותם מפני שיכולים לעקור דין מהתורה בשב ואל תעשה, לדעת רבא סמכותם מפני שהפקר בית דין הפקר. הגמ' לא הביאה את דינו של רבא שהפקר בית דין הפקר כהסבר לתקנת פרוזבול שתיקן הלל אלא רק כהסבר לסמכות של חכמים לתקן שמיטת כספים מדרבנן. ניתן להבין שהזכות של חכמים להפקיר ממון אינה מקנה להם זכות להפקיע מצוה, אפילו לא מצוה המקנה זכות ממונית. לפי הבנה זו רבא מודה לאב"י שתקנת הלל מבוססת על שיטת רבי, ששמיטת כספים בזמן הזה מדרבנן. כיוון שהלכה כהלל, הלכה כרבי ששמיטת כספים בזמן הזה מדרבנן. רש"י [גיטין לו: ד"ה רבא אמר] אינו מקבל הבנה זו ומפרש שדברי רבא יכולים להסביר גם את תקנת פרוזבול. מתוס' [לו: ד"ה מין] משמע שרבא מודה לאב"י שתקנת הלל מבוססת על שיטת רבי, אבל מהדיבור הבא [סוד"ה בזמן, "היה בעיא אליבא דרבא דמשני הפקר בית דין היה הפקר"] מוכח שתוס' מודה לרש"י [הרא"ה קוק (שבת הארץ מבוא ס' א) מביא ראיה מהתוס' הראשון ואינו מציין שהתוס' השני סותר הבנה זו]. הקרבן נתנאל [גיטין פ"ד סי' יג אות ד] מדייק מלשון הרי"ף והרא"ש שהם חולקים על רש"י, ולדעתם רבא מודה לאב"י שתקנת הלל מבוססת על שיטת רבי.

לחכמי פרובנס יש שיטה שלישית בדין שמיטה בזמן הזה, וכדי להבינה יש להקדים הקדמה בדין יובל. הלל תיקן תקנת פרוזבול בבית שני, משמע שבבית שני חיוב יובל היה מדרבנן. דין זה ברור מאוד שהרי דין יובל תלוי ב"כל יושביה עליה", ובבית שני רק מקצת עם ישראל עלו לארץ ישראל. רבינו תם [בתוס' גיטין לו: ד"ה בזמן] מקשה, שהרי מפורש שבזמן בית שני נהגו דיני בתי ערי חומה ודין עבד עברי, ודינים אלו נוהגים רק בזמן שיובל נוהג. לפיכך מפרש רבינו תם שבזמן בית שני יובל נהג מהתורה, שכיוון שעלו מעט אנשים מכל שבט ושבט, כל השבטים היו נוכחים בבית שני, ונוכחות של כל השבטים מגדירה את ארץ ישראל כארץ שכל יושביה עליה.

לדעת רבינו תם תקנת הלל לא היתה לתקופתו אלא לאחר החורבן שיובל פסק מלנהוג, וחיוב שמיטה היה מדרבנן בלבד. הראשונים [רמב"ן [גיטין לו: ד"ה הא דתניא], ועוד ראשונים] מקשים על רבינו תם קושיות רבות מאוד, ומכוחן דוחים את שיטתו. הראשונים הללו סוברים שבבית שני יובל נהג מדרבנן בלבד.

הראב"ד [גיטין יט. באלפס] סובר כראשונים הללו שיובל נהג בבית שני מדרבנן, והוא מחדש שדין שמיטה זהה לדין יובל לגמרי. בבית ראשון היו רוב יושביה עליה, ויובל ושמיטה נהגו מהתורה. בבית שני לא היו רוב יושביה עליה, ויובל לא נהג מהתורה, אבל היה בית דין שקידש יובלות, ויובל ושביעית נהגו מדרבנן. לאחר חורבן בית שני בית דין לא קידשו יובלות, ולא נהגו דין יובל, וכיוון ששביעית קשורה ליובל אף דין שביעית בטל, ואין חיוב לשמור שביעית לא מהתורה ולא מדרבנן אלא רק ממידת חסידות. הרשב"א [?] כותב שהראב"ד בפירושו למסכת עבודה זרה חזר בו, וכך עולה גם מהשגותיו לרמב"ם [הל' שמיטה ויובל פ"א ה"א]. בעל המאור [מובא בספר התרומות (שער מה ח"א ס' ד)] מאמץ את שיטת הראב"ד וכך גם המאירי [גיטין לו: ד"ה זה שביארנו]. הרמב"ן דוחה שיטה זו מכל וכל. לדעתו לא ניתן להסיק מסקנות מדין תורה לדין דרבנן, מדין תורה שמיטה תלויה ביובל, אבל מדרבנן אין קשר בין שמיטה ליובל, ושמיטה נוהגת מדרבנן אף כשיובל אינו נוהג.

הראשונים מביאים ראיה ששמיטה בזמן הזה מדרבנן מדברי רבי ינאי [סנהדרין כו]. האומר: "פוקו וזרעו בשביעית משום ארנונא", משמע ששביעית בזמן הזה מדרבנן, שאם השביעית אינה מדרבנן כיצד התיר זריעה בשביעית. כדי לבחון את הראיה נבאר את הסוגיה.

נחלקו הראשונים מהו ארנונא:

רש"י [ד"ה ארנונא] מפרש: "מס שגובה המלך מן התבואות כך וכך כורין מן השדה לשנה".

תכנית הלכה - מועד קטן

הרמ"ה [יד רמה ד"ה א"ר שמעון] מפרש כרש"י שארנונא מס שגובה המלך מן התבואה, והוא מוסיף: "אי לא זרעי ואספי ויהבי ארנונא שקלי לה לארעא מינייהו".

הרמב"ם מפרש: "הטילו מלכי עכו"ם על ישראל לעשות מחנות לחיילותיהן". ארנונא אינה מס אלא חיוב לזון את החיילים ולדאוג לכל מחסוריהם.

הראשונים מתקשים בהסבר דבריו של רבי ינאי, וכי הפסד ממון מתיר איסור מלאכה בשביעית? רש"י [ד"ה פוקו זרעו בשביעית] מתרץ ששמיטה בזמן הזה דרבנן, וניתן להתיר הפסד ממון מפני איסור דרבנן.

תוס' מביא את פירושו של רש"י ומביא פירוש נוסף, שאי קיום מס המלך גורם להתפס בתפיסת המלך, ויש בתפיסה זו סכנת נפשות [גם הר"ן (ד"ה פוקו) מסביר שההיתר לזרוע בשביעית משום פיקוח נפש].

נראה להסביר שנחלקו הראשונים האם הפסד ממון מתיר איסור דרבנן. רש"י סובר שהפסד ממון מתיר איסור דרבנן. הרמ"ה מודה לרש"י, אבל לדעתו תשלום מס המלך אינו מתיר איסור דרבנן של עבודה בשביעית, והיתר עבודה בשביעית הוא רק מפני שהמלך לוקח את השדה של אדם שאינו זורע ומשלם את המס [לדעת רש"י גובה המס קבוע "כך וכך כורים לשדה", לדעת הרמ"ה המס אינו קבוע אלא אחוז מסויים מהגידולים, ולכן המלך מעניש את מי שאינו זורע]. תוס' ור"ן סוברים שהפסד ממון אינו מתיר עשיית איסור דרבנן, ולכן הם נזקקים להסביר שיש באי תשלום הארנונה סכנת נפשות.

הרמב"ם [הל' שמיטה ויובל פ"א הי"א] פוסק: "משרבו האנסיין והטילו מלכי עכו"ם על ישראל לעשות מחנות לחיילותיהן הותרו לזרוע בשביעית דברים שצריכין להם עבדי המלך בלבד, וכן מי שכפאו אנס לעשות בשביעית בחנם כמו עבודת המלך וכיוצא בהן הרי זה עושה". הרמב"ם מביא את דין "ארנונא" בפרק א, בפרק העוסק בדיני מלאכה בשביעית מהתורה, משמע ש"ארנונא" מתירה אפילו איסור דאורייתא. מסביר הרמב"ם ש"ארנונא" סובר כתוס', שמותר לזרוע בשביעית מפני פיקוח נפש. הסבר הרמב"ם קשה מאוד, מדוע הרמב"ם צריך להשמיע לנו בהלכות שמיטה ויובל שפיקוח נפש דוחה איסור תורה, והרי הרמב"ם כתב את כללי פיקוח נפש בהלכות יסודי התורה [פ"ה]. לפיכך נראה שלדעת הרמב"ם "ארנונה" מתירה איסור דאורייתא אפילו כשאין בה פיקוח נפש. נראה להסביר שיסוד דין שביעית, "ושבתה הארץ שבת לה", הקרקע בשנה השביעית שייכת להקב"ה, ואנו איננו בעלי הקרקע. איסור זריעה בשביעית הוא רק כשזרוע לעצמו, אבל כשזרוע למלך ולאנס ואינו נהנה מהקרקע, אינו עובר על איסור עבודה בשביעית [לפיכך הרמב"ם חולק על שאר הראשונים בהסבר "ארנונא". לדעת הרמב"ם אסור לזרוע את השדה בשביל לשלם את מס המלך, מכיוון שרק חלק מהיבול משלמים למלך, ומשאר היבול האדם נהנה בעצמו, ואסור לו לזרוע להנאתו].

הראב"ד משיג על הרמב"ם ומבאר: "האנסיים ארנונא שנוטל המלך חומש מפירות הארץ ומי שאינו עובדה גוזלין אותה ממנו והמקומות שלא החזיקו בהם עולי בבל ולא היתה שביעית נוהגת בהם אלא מדבריהם בהם הותרו לעבוד מפני האונס אבל לא במה שהחזיקו". הראב"ד מתיר לזרוע לצורך ארנונא במקומות שלא החזיקו בהם עולי בבל בלבד. קדושה ראשונה לא קדשה לעתיד לבוא, והמקומות שהחזיקו עולי מצרים ולא החזיקו עולי בבל, חייבים בשביעית מדרבנן בלבד. משמע שלדעת הראב"ד שביעית בזמן הזה מהתורה, שאם שביעית מדרבנן, הראב"ד לא היה חייב להעמיד את הדין במקומות שלא החזיקו בהם עולי בבל [ניתן לדחות שהראב"ד מחלק בין שתי רמות של איסור דרבנן. איסור דרבנן של שביעית בזמן הזה במקומות שיש להם קדושת הארץ מהתורה אינו מתבטל מפני הפסד ממון, ורק איסור דרבנן של מקומות שאין להם קדושת הארץ מתבטל מפני הפסד ממון. הסבר זה עדיף כדי שלא תהיה סתירה בפסקי הראב"ד. אמנם הראב"ד חזר בו מההבנה ששביעית בזמן הזה ממידת חסידות אבל לא מצאנו שהוא חסר בו מהפסיקה שהלכה כרבי].

לפסיקת הלכה צריך להכריע דבר ראשון האם הלכה כרבי או כרבנן. ראינו שהראב"ד בהשגות על הרי"ף, בעל המאור ומאירי פוסקים הלכה כרבי. ניתן להוסיף להם גם את המיוחס לריטב"א [גיטין לו.

ד"ה ע"ו מיהא שמעי', היראים [סי' קסד ד"ה השמטת כספים] והטור [יו"ד סי' שלא] הפוסקים הלכה כרבי. מהרמב"ן [בספר התרומות שם] ומרבינו קרשקש [גיטין לו. ד"ה בשתי] משמע שהלכה כרבנן.

שיטת הרמב"ם בדין שביעית בזמן הזה קובעת ברכה לעצמה. בפרקים א-ח עוסק הרמב"ם בהלכות שמיטה ואינו מזכיר אפשרות ששביעית מדרבנן. בפרק ט' הרמב"ם עוסק בשמיטת כספים, ופוסק [ה"ב]: "אין שמיטת כספים נוהגת מן התורה אלא בזמן שהיובל נוהג שיש שם שמיטת קרקע, שהרי ישוב הקרקע לבעליו בלא כסף, ודבר זה קבלה הוא, אמרו חכמים בזמן שאתה משמיט קרקע אתה משמיט כספים בכל מקום בין בארץ בין בחוצה לארץ, ובזמן שאין שם שמיטת קרקע אין אתה משמיט כספים בשביעית אפילו בארץ". הרמב"ם פוסק הלכה כרבי ומפרש שרבי מקיש בין שמיטת כספים ליובל, משמע ששמיטת קרקעות לא הוקשה ליובל, וכיוון שלא הוקשה ליובל, חיובה מהתורה. כך מפרש הכסף משנה [שם פ"ט ה"ב].

הבנה זו בדברי הרמב"ם קשה מאוד מפני הלכה מפורשת בפ"י. בפרק י' עוסק הרמב"ם בדיני יובל ופוסק [ה"ט]: "ובזמן שהיובל נוהג נהג דין עבד עברי, ודין בתי ערי חומה, ודין שדה חרמים ודין שדה אחוזה, ומקבלין גר תושב ונוהגת שביעית בארץ והשמטת כספים בכל מקום מן התורה, ובזמן שאין היובל [נוהג] אינו נוהג אחד מכל אלו חוץ משביעית בארץ, והשמטת כספים בכל מקום מדבריהם כמו שביארנו". מפורש ברמב"ם שבזמן שיוכל אינו נוהג, שביעית ושמיטת כספים מדרבנן. הכסף משנה [פ"י ה"ט] מפרש ש"מדבריהם" שכותב הרמב"ם בסוף ההלכה מתייחס לשמיטת כספים בלבד, אבל שביעית נוהגת מהתורה אף כשאין היובל נוהג. הסבר זה קשה מאוד, שאם שביעית אינה קשורה ליובל, מדוע הרמב"ם מזכירה בהלכה זו, העוסקת בדינים הקשורות ליובל? כמו כן מובא ב"רמב"ם מדוייק" שגרסת כתבי היד: "ונוהגת שביעית בארץ **מדבריהם**, וכן השמטת כספים בכל מקום מדבריהם". מפורש בגרסה זו שבזמן שיוכל אינו נוהג שביעית מדרבנן, והסברו של הכסף משנה נפל בבירא.

עולה מדברי הרמב"ם ששביעית קשורה ליובל למרות שהיקשו של רבי מתייחס לשמיטת כספים בלבד. על פי זה ניתן להסביר את הגמ' במועד קטן, שלמרות שההיקש של רבי מתייחס לשמיטת כספים בלבד אביי מביאו גם לשמיטת קרקעות, שגם דין שמיטת קרקעות תלוי ביובל [ניסוח ההלכות ברמב"ם אינו ברור. את הלכות שמיטת כספים פותח הרמב"ם בכך ששמיטת כספים הוקשה ליובל, ובזמן הזה חיובה מדרבנן. דין מקביל לדין זה נאמר גם לגבי שמיטת קרקעות בשביעית, ושם הרמב"ם מסתיר דין זה עד פרק י', הפרק העוסק בדיני יובל, וגם שם הרמב"ם אינו מביא מקור לדין זה].

סיכום

נחלקו הראשונים בהסבר דינו של רבי המקיש שמיטת כספים לשמיטת קרקעות:

רש"י: רבי מקיש בין שמיטת כספים לשמיטת קרקעות בשביעית.

רמב"ם: רבי מקיש בין שמיטת כספים ליובל.

רוב הראשונים: רבי מקיש בין דין שביעית לדין יובל.

לרוב הראשונים פסיקת ההלכה בדין שמיטת קרקעות בזמן הזה תלויה במחלוקת רבי ורבנן. מהרמב"ן ומרבינו קרשקש משמע שהלכה כרבנן, בעל המאור, מאירי, יראים וטור פוסקים כרבנן.

לשיטת הרמב"ם דינו של רבי אינו משמעותי לדין שמיטת קרקעות, אבל גם הוא פוסק ששמיטת קרקעות מדרבנן.

הלכה

תכנית הלכה - מועד קטן

רוב הראשונים סוברים ששביעית בזמן הזה דרבנן, וכך מכריעים גם הפוסקים [בית הלוי (ח"ג סי' א סע' ה ד"ה והנה), הגרא"י קוק (שבת הארץ, סוף המבוא) וחזון איש (?)].